

BOLALARNI ERKIN VA MUSTAQIL QILIB TARBIYALASHDA MARIYA MONTESSORI PEDAGOGIKASIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Salohiddinova G'azalxon Bekmirzayevna

Alfraganus universiteti katta o'qituvchisi

Annotatsiya: *Maqolaning asosiy mazmuni bolalarni erkin, mustaqil va baxtiyor qilib tarbiyalashga qaratiladi. Bu jarayonda dunyoning eng tajribali pedagoglaridan biri Mariya Montessori texnologiyasidan foydalanish juda o'rinli. Mariya Montessori o'z tajribasida bolani erkin, mustaqil va faol bo'lishi uchun barcha imkoniyatlarni yaratib berish muhimligini ta'kidlaydi va o'z qoidalarini ko'rsatib o'tadi. Zero bolalarni erkin va mustaqil bo'lishi, ularni kelajakda mustaqil qaror qabul qilishi, jamiyatning faol a'zosi bo'lishiga zamin yaratadi.*

Kalit so'zlar: *Mariya Montessori, erkin va mustaqil fikrlash, bolalar guruhi, metodlar, qo'l motorikasi, mashqlar, o'yin mashg'ulotlari, texnologiyalar, Montessori maktabi.*

Mariya Montessori usuli bolalarga o'yin shaklida ta'lim berish, mashqlarni esa mustaqil ravishda bajarishga asoslangan. Har bir bolaga uning individual xususiyatlaridan kelib chiqqan holda yondashiladi. Bola o'zi mustaqil ravishda materiallarni tanlaydi va dars vaqtini belgilaydi, ya'ni individual tarzda shakllanib boradi. Bu usulning asosiy maqsadi bolaga o'z individual qobiliyatlarini namoyon qilish istagini uyg'otishdir. Montessori usuli boshqa ta'lim usullaridan tubdan farq qiladi. U bolaga qilgan xatolarini topib, ularni to'g'rilash huquqini beradi. O'qituvchining vazifasi esa o'qitish emas, bolani mustaqil harakatlanishga undash. Bu usul yordamida bolaning mantiqiy va ijodiy tafakkuri ortadi, diqqat–e'tibori, xotirasi, nutqi, motorikasi rivojlanadi. Undan tashqari, Montessori uslubi jamoaviy o'yin va mashg'ulotlarga ham alohida e'tibor qaratadi, bu esa bolada boshqalar bilan o'zaro muloqotga kirishish, maishiy faoliyatini yo'lga qo'yish va mustaqil fikrga ega bo'lish layoqatini rivojlantiradi.

Bolalarni ko'pincha ikki toifaga — iqtidorli va iqtidorsizga bo'lishadi. Ayrimlar buni qoida deb ham biladi. Biroq Mariya Montessori har qaysi bolada qandaydir iste'dod, iqtidor va o'rganishga ishtiyoq bo'lishiga astoydil ishongan. «Bolalar biz kattalarga ajoyib saboq beradi — aqlimizni rivojlantirish va muayyan shaklga solish uchun qo'llarimizni ishlatishimiz shart ekan», deydi u.

Maktabda o'rtacha 50–60 nafar bola qabul qilinib, ko'pincha, 2–3 hamda 6–7 yashar bolalar o'qitilgan. Sinfxona juda oddiy: o'qituvchi stoli, yozuv doskasi, mitti stulchalar, kreslo va bolalar stoli, o'quv materiallari uchun javondan iborat bo'lgan. Mashg'ulotlar ham ota-onalarning aksari kutganidek

«mo'jizakor», «sehrlı» emas, behad sodda va botartib — kiyinish va yechinish, changlarni artish, supur-sidir, mo'jaz bog'chadagi gul, nihollarni parvarishlash, mitti jonivorlarni boqish, ovqat tayyorlash — tarzda tashkil etilgan. Bolalarga nimani qanday o'rgatish texnikasi va psixologiyasini o'rgangach, darsliklarni Montessorining o'zi yozadi. Biroq hammani hayron qoldirib, mashg'ulotlarni Mariya emas, balki yordamchi o'qituvchilar, murabbiyalar o'tadi, direktor esa kuzatish-o'rganish va yangiliklar kiritish bilan cheklanadi.

Montessori metodining eng afzal taraflaridan biri — bolaning turli qoliplarga solinmasligidir. Sinf xonasi, maktabdagi emin-erkinlik bolajonni darslarda faol bo'lishga ruhlantirgan, amaliy mashg'ulotlarga bajonidil sho'ng'ishga undagan, eng muhimi, bola bevosita o'zini o'zi tarbiyalay olgan. Kingadir tartibsiz va nazoratsiz tuyulgan maktab, vaqti kelib o'z mevasini beradi. Har bir bolaga alohida shaxs deb qarash uning imkoniyat va iste'dodini to'liq ochadi degan xulosaga kelgan. «Bir yarim va ikki yosh orasida boladagi mustaqillik hissini rivojlantirish shart», deydi u 1946 yildagi London konferensiyasidagi chiqishida.

Montessori o'z tajriba maktabida bolalar materiallarni o'zi mustaqil tanlashi lozimligini, bolalarni erkin yashashiga imkon berish kerakligini alohida uqtiradi.

Montessori maktabining oltin qoidalari:

- ✓ Bola faol bo'lishi muhim. Uning ulg'ayishida kattalar ikkinchi o'rinda tursin, rahbar emas, ko'makchi bo'lsin;
- ✓ Erkin harakat va bola tanlovi;
- ✓ Katta bolalar o'zidan kichiklarga bilganini o'rgatsin. Ayni shu odat boshqalar haqida g'amxo'rlik qilish ko'nikmasini shakllantiradi;
- ✓ Bola qarorni o'zi chiqarsin;
- ✓ Mashg'ulotlar maxsus hozirlangan muhitda o'tilishi shart;
- ✓ Kattalarning burchi — bolani qiziqтира bilish. Keyin bolaning o'zi rivojlanib ketaveradi;
- ✓ Bola ichidagi iste'dodni to'liq ko'rsatishi uchun unga erkin fikrlash, harakat va tuyg'u imkonini berish kerak, xolos;
- ✓ Bolani tabiatdan bezdirish emas, do'st qilish kifoya;
- ✓ Uni tanqid qilmang, qandaydir ta'qiq, cheklov bilan bo'g'mang;
- ✓ Xato qilishga har bir bolaning haqqi bor. Uni to'g'rilashni ham o'ziga qo'yib bering.

1909–1915 yillar orasi Montessori ishlab chiqqan metod sekin-asta dunyoni zabt eta boshlaydi. Avval Shveysariya, keyin Buyuk Britaniyaga ulangan zanjirni Fransiya, Argentina, Avstraliya, Xitoy, Hindiston, Yaponiya, Meksika, Suriya, AQSh, Yangi Zelandiya davom ettiradi. London, Yoxannesburg, Rim va Stokgolmda Montessori metodi davlat ta'lim dasturiga kiritiladi. Kitob, darslik va ishlanmalari turli tillarga o'g'irilib, to'rt tomonga

tarqaydi. Ingliz tilida birinchi marta nashr etilgan «Il Metodo...» («Uslub...») AQShda bestsellerga aylanadi.

Bugungi kunda dunyo miqyosida yigirma ikki mingdan ortiq Montessori maktablari o'z faoliyatini davom ettirishi e'tirofqa sazovor.

Yillar davomida ishlab chiqqan, amalda sinagan metodlari «Il metodo della pedagogia scientifica» («Montessori metodi»), «Boyitilgan Montessori metodi», «Bolalik siri», «Yangi dunyo ta'limi», «Inson qobiliyatini tarbiyalash» kabi asarlariga jamlanadi.

Montessori ta'limining mohiyati nimadan iborat?

Montessori metodi bolani har tomonlama rivojlantirishga yordam beradi. Mariya Montessorining bolalarga yondashuvi o'ziga xosdir. Bu tizim uchta asosiy qismdan tuzilgan: bola, atrof-muhit va pedagog. Ta'lim jarayonida diqqat markazida bola turishi kerak. Mariya Montessori o'z metodikasida bolani tabiiy sharoitlardagi kuzatuvlariga asoslanadi. So'ngra doktor Montessori bolaning mustaqil rivojlanishi uchun tabiiy mahsus sharoitlar yaratgan. U ta'limda pedagogning o'rnini o'zgacha talqin etib, uning faoliyati ta'lim berish emas, yunaltirishdan iborat bo'lishi lozimligini uqtirgan. Shuning uchun «o'qituvchi» so'zi o'rniga «rahbar» iborasini qo'llagan.

Mariya Montessori bola qanday bo'lsa, uni shundayligicha qabul qilishga harakat qilgan. Montessori metodi bolaga bilish, o'rganish faoliyatini oson o'zlashtirishga yordam beradi. Bilimni faoliyat orqali mustaqil olishga o'rgatadi.

Montessori metodikasiga ko'ra, bola o'ziga yoqqan, o'ziga qiziqarli bo'lgan mashg'ulotni tanlash erkinligiga ega bo'ladi. Bola o'z bilim va malakalarini takomillashtira borib, unda mustaqillik va o'ziga ishonch ham rivojlanadi. Montessori metodi bolada ta'lim jarayoniga tabiiy intilishni yuzaga keltiradi. Ta'limning keyingi bosqichiga dadil, ishonch bilan o'tishga zamin tayyorlanadi. Bolaga uni o'rab turgan muhit yordam beradi.

Montessori metodida bola maxsus ishlab chiqilgan materiallarga tayanib bilim oladi. Ular sodda, qiziqarli, bolani mustaqil ishlashga undaydi. Ulardan foydalanganda bola uchun o'z xatolarini o'zi tuzatishiga imkoniyat yaratiladi. Bolaga uning xatolari haqida kattalar hadeb ta'kidlayvermagach, o'z-o'zidan uning dadilligi, mustaqilligi osha boradi.

Montessori mashg'ulotlarida bolalar o'zaro musobaqalashmaydi. Montessori metodi boshqa metodlarga o'hshamaydi. Unga ko'ra, bola shaxs sifatida shakllanishiga zarur barcha sharoitlar hisobga olingan. Aynan bugungi kundagi bola shaxsini shakllantirish muammosiga Mariya Montessori o'sha davridayoq e'tibor qaratgan.

Guruxlarda ijodiy, rivojlantiruvchi muhitni yaratish - muvaffaqiyat garovidir. Maktabgacha ta'lim muassasasi bolalar uchun quvonch, shodlik tarqatuvchi maskan bo'lishi lozim. Kichkintoylar bu yerga xatto dam olish kunlari xam kelishga intilishi kerak. Montessori pedagogikasi asosida yaratilgan muhit

bunga misol bo'la oladi. Yaxshi tashkil etilgan bunday psixologik muhitda bola o'zini o'z uyidagidek tutadi, mustaqil va barcha muammolardan xoli bo'ladi. Muassasada jazoga yo'l qo'yish mumkin emas. Bu yerda asosiy jihat - bolalarning yutuqlaridir.

Pedagoglarning asosiy vazifasi - bolalar uchun qulay sharoit yaratib, ta'limga yo'naltirishdir. Guruxlarda turli yoshdagi bolalar tarbiyalanadi. Kattalar va bolalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar oiladagi munosabatlarga o'xshash: kattalar kichiklarga yordam berishi, tajriba almashishi, kichiklar kattalardan o'rganishi lozim. Nima bilan shug'ullanishni esa muhitning o'zi belgilab beradi. Bu muxit bolalarda mustaqil faoliyat bilan shug'ullanish, turli-tuman ta'limiy o'yinlar va jihozlarni tanlash imkoniyatini yaratadi. Bola o'zini o'rab turgan atrof-alamni taxlil qiladi va uning atrofida ularni o'rganish uchun turli-tuman narsalardan foydalanadi.

Har bir bola erkin xolda ko'ngli istagan narsalarni tanlashi, ular bilan xohlaganicha ishlashi mumkin. Montessori metodiga ko'ra ijodiy rivojlantiruvchi muhit maxsus jihozlangan xona, shakllangan bolalar guruxi, rivojlantiruvchi jihozlar, malakali tarbiyachidan iborat. Jihozlash o'ylab chiqilishi va u bolaning har tomonlama taraqqiy etishiga ta'sir ko'rsatishi lozim.

Djumanova D.M. (Bola shaxsiga yo'naltirilgan ta'limda Mariya Montessori metodikasi. // «Zamonaviy ta'lim» ilmiy-amaliy, omma-bop jurnali, 2016 yil, 6-son.) ning ta'kidlashicha Montessori ta'limining materiallari quyidagi bo'limlarga ajratilgan:

- amaliy hayotga tayyorgarlik mashqlari;
- sensorik tasavvurlarni rivojlantirish;
- nutq o'stirish, yozuv va o'qishga o'rgatish;
- matematika;
- «fazoviy tarbiya» (koinot);
- tasviriy faoliyat;
- laboratoriya.

Hamma jihozlar bolaning yoshiga mos, olishga qulay va ochiq joyda joylashgan bo'lishi, bola uni osonlikcha ko'ra olishi va unda qiziqish uyg'otgan narsani tanlab olish imkoniyatiga ega bo'lishi lozim. Agar u biror narsa bilan birinchi marta tanishayotgan bo'lsa, tajriba o'tkazib ko'rishi yoki kattalarga yordam so'rab murojaat qilishi, bu narsa yoki jihoz bilan nimalar qilish mumkinligini bilib olish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak.

Jumanova D.M. bolalarning o'zlari tashkiliy ishlarning qatnashchilari bo'lishi va xonani jihozlashlari mumkin deb hisoblaydi. Ular mebellarning joyini o'zgartirishlari mumkin. Bugun stollar «yulduzcha» shaklida joylashtirilgan bo'lsa, ertasiga aylana shaklida joylashtirilishi mumkin. Kirisdagi devorlarni bolalarning ishlari bilan jihozlash, mebellarning joylashtirilishi bolaga alohida o'ynash va mustaqil ishlash uchun qulay bo'lishi lozim deb hisoblaydi.

Bu muhitda bola o'zi, atrofidagi odamlar, o'zi yashayotgan muhit to'g'risida o'ylashga o'rganadi. Montessori metodi bolalarga quvonch bag'ishlabgina qolmasdan, balki ularning malaka va qobiliyatlarini taraqqiy ettiradi, shuningdek, matematik tasavvurlarni kengaytiradi, izlanuvchanlik va nutqiy malakalarini ham oshiradi. Mustaqillik, tartiblilik, narsalarga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishga, bu narsalar bilan o'zi turgan joyni jihozlashga o'rganadi, kelgusida yozuv, savod, matematika mashg'ulotiga tayyor bo'lishga imkon yaratadi.

Shu o'rinda quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi;

- ✓ bolalarni erkin va mustaqil tarbiyasida ota-onalarni pedagogik bilim bilan qurollantirish (ijtimoiy institutlar orqali);
  - ✓ maktabgacha ta'lim muassasalarida Montessori markazlarini tashkil etish;
  - ✓ bolalarni hayotda faol, mustqil va o'z o'rnini topishida barcha imkoniyatlarni yo'lga qo'yish;
  - ✓ jahon miqyosida faoliyat ko'rsatayotgan Mariya Montessori maktab tajribalarini o'rganish va taxlil qilish.
  - ✓ bolalarga mustaqil fikrlash, o'zi xal qilish, o'zi tanlash imkoniyatini yaratib berish;
  - ✓ "O'zim mustaqil bajarishimga yordam bering" tizimini shakllantirish;
- Mustaqil hayotda bolani tez qaror qabul qilish, eng asosiysi bolani o'zini baxtli xis qilishga o'rgatish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. G'.b. Salohiddinova g'.b. Yoshlarni ijtimoiy faolligini oshirishda montessori texnologiyasidan foydalanishning afzalliklari. Tashkent medical academy volume 4 | tma conference | [https://tma.uz/international-scientific-and-practical-conference-salohiddinova, g. B. \(2023\)](https://tma.uz/international-scientific-and-practical-conference-salohiddinova-g-b-2023).
2. Afanas'eva t.i. Uchit' po montessori (iz opita raboti). - m.: msm, 1996. -s. 48.
3. Boguslavskiy m.v., sorokov d.g. Yuliya fausek: tridsat' let po metodu montessori. -m.: msm, 1994. -s. 146.
4. Djumanova d.m. Bola shaxsiga yo'naltirilgan ta'limda mariya montessori metodikasi. // «zamonaviy ta'lim» ilmiy-amaliy, ommabop jurnali, 2016 yil, 6-son.
5. Montessori m. Deti - drugie. Unikal'naya metodika rannego razvitiya. - m: «ast», 2014 g. -s. 320.
6. Montessori m. Moy metod. Rukovodstvo po vospitaniyu detey ot 3 do 6 let. - m: «sentrpoligraf», 2014. -s. 416.